

Centrum Społeczno-Kulturalne
Najświętszej Marii Panny we Frankfurcie
nad Odrą

Zgodnie z historyczną sztuką budowlaną - Odbudowa sklepienia prezbiterium kościoła Najświętszej Marii Panny

Stan kwatery witrażowej ze sceną
„Mojżesz dobywa wodę ze skały”
z Cyklu Chrystologicznego przed
konserwacją

Stan kwatery witrażowej po
konserwacji
(fot.: Zespół Konserwatorski
Marienkirche)

Konsola z motywem głowy
(fot.: Rudolf Hartmetz)

Warsztat konserwatorski w górnej
kaplicy przychórowej (Martyrchor)
(fot.: Klaus Baldauf)

Średniowieczne malarstwo witrażowe

Witraże okien chórowych kościoła Najświętszej Marii Panny we Frankfurcie n. Odrą, stanowią najwybitniejszy i najbogatszy zespół tego średniowiecznego gatunku sztuki sakralnej w Brandenburgii. Zachowało się 111 kwater witrażowych. Zdemontowane w obawie przed skutkami działań wojennych w roku 1941 i przejęte po wojnie przez Rosjan, powędrowały jako „zdobycz wojenna“ do petersburskiego Ermitażu. Powróciły do Frankfurtu nad Odrą w czerwcu 2002 roku.

Wykonany około 1376 roku przez nieznaną pracownię zespół witraży, ukazuje sceny z Życia Chrystusa (Cykl Chrystologiczny), w kwaterach okna na osi prezbiterium I, sceny z Historii Stworzenia w oknie po jego lewej stronie n II, natomiast kwatery okna po stronie prawej s II, prezentują wyobrażenia Antychrysta. Te ostatnie stanowią unikalny w tej formie motyw ikonografii średniowiecznej. Wspomniane okna prezbiterium zachowały 80% oryginalnych witraży. Od czasu ostatnich prac restauracyjnych, przeprowadzonych w XIX wieku, witraże nie były przedmiotem żadnych prac konserwatorskich. Ich oryginalna substancja była więc nienaruszona.

W styczniu 2003 roku, w górnej kaplicy przy prezbiterium (Martyrchor) urządzono pracownię konserwatorską, w której trzyosobowy zespół specjalistów rozpoczął prace nad konserwacją 111 kwater witrażowych. Cztery spośród nich stanowią już teraz część stałej ekspozycji zorganizowanej w daw. zakrystii kościoła. Tam znaleźć można również aktualne informacje na temat stanu zaawansowania prac konserwatorskich.

Witraże poddane zostaną znaczącym zabiegom konserwatorskim. Powstałe pęknięcia zostaną zaklejone i wyretuszowane, a brakujące fragmenty uzupełnione, przy zastosowaniu nowego szkła i odpowiednich technik z zakresu konserwacji malarstwa witrażowego.

Po zakończeniu prac, witraże zostaną umieszczone na dawnym miejscu - w oknach prezbiterium. Uroczysty akt przekazania odrestaurowanego prezbiterium z wstawionymi witrażami będzie miał miejsce w dniu 28 maja 2005 roku. Zrealizowane przesklepienie prezbiterium i obejścia, pozwoli odtworzyć średniowieczną oprawę architektoniczną, którą odrestaurowane witraże rozjaśnią swym dawnym blaskiem.

Impressum

Wydawca i koncepcja
Stadt Frankfurt (Oder) oraz
Büro für Stadtplanung, -forschung
und -erneuerung (PFE), Frankfurt
(Oder)/Berlin
(Pełnomocnik Miasta Frankfurtu nad
Odrą d.s. Rewitalizacji)

Współpraca
Architekturbüro Nülken, Ffo,
Restaurierungswerkstatt für die
Marienkirchenfenster, Ffo,
Fachbetrieb der handwerklichen Denk-
malpflege Ulrich-Christian Müller, Ffo,
Farbrestauratorische Untersuchungen
Diplomrestaurator Jan Raue, Berlin
Messbildstelle Berlin GmbH

realizacja Publishers an der Oder
www.publishers-oder.de

Fotografia na stronie tytułowej
Winfried Mausolf
**Rysunki techniczne i zdjęcia bez
podania źródła pochodzą z archiwum**
Architekturbüro Nülken, Ffo.

Nakład 1.000 egzemplarzy

Institucja wspierająca
Förderverein St. Marienkirche
Frankfurt (Oder) e.V.
(Stowarzyszenie na rzecz Kościoła
Najświętszej Marii Panny we Frank-
furcie nad Odrą)
Gertraudenplatz 6
15230 Frankfurt nad Odrą
Tel.: 0335/50047-36
Fax: 0335/50047-38
kontakt@st-marien-ffo.de

konta pomocowe
Deutsche Bank 24
Kto.-Nr. 2042125
BLZ 120 700 24
Sparkasse Oder-Spree
Kto.-Nr. 3810300992
BLZ 170 550 50

Folder finansowano ze środków Euro-
pejskiego Funduszu Rozwoju Regional-
nego (EFRR) w ramach inicjatywy Krajowej
Związkowej Brandenburgii „Przyszłość
kwartałów miejskich – ZIS 2000”.

www.frankfurt-oder.de
• Stadt • Stadtentwicklung
• ZIS Zukunft im Stadttteil

Ruina prezbiterium 1981

Ukończona odbudowa sklepień prezbiterium

Murowanie pól sklepiennych

Odbudowa sklepień prezbiterium

Po zabezpieczeniu monumentalnej ruiny zniszczonego w czasie wojny kościoła, co nastąpiło w latach 80-tych, zrekonstruowano w latach 1995-96 dach nad prezbiterium. Chronił on od tej pory historyczną substancję budowli. Prezbiterium, o imponującej wysokości 39,50 m., jest - obok wieży północnej - najbardziej widocznym elementem architektonicznym kościoła, prezentującym się obserwatorowi z przeciwległego brzegu Odry. W trzech otworach okiennych prezbiterium umieszczone zostanie 111 średniowiecznych kwater witrażowych. Odzyskanie tego dzieła sztuki zdecydowało o podjęciu decyzji odbudowy również sklepień prezbiterium i odtworzeniu w ten sposób atmosfery przestrzennej, jaka towarzyszyła pierwotnie witrażom. Pierwszym krokiem było wykonanie dokładnej inwentaryzacji pomiarowej murów prezbiterium, filarów oraz zachowanych relikwów sklepień, przy użyciu najnowszych technik. Na jej podstawie zrekonstruowano historyczną geometrię wszystkich 89 żebier sklepiennych oraz określono statyczny system ich konstrukcji. Większość łuków żebier składa się z dwóch i więcej promieni, których przebieg został precyzyjnie odtworzony, celem ich późniejszej prawidłowej rekonstrukcji. Ustawione w prezbiterium 12-metrowej wysokości rusztowanie, służyło wykonaniu rysunków łuków sklepiennych w skali 1:1 i zainstalowaniu

drewnianych krążyn, w oparciu o które, wykonane zostać mogły żebra sklepienne. Wsklepkę pomiędzy żebrowaniem wykonano - z wirtuozerską dokładnością - „z wolnej ręki”, bez użycia konstrukcji pomocniczych. Po czterech i pół miesiącach pracy, 17 października 2004 roku, przesklepienie prezbiterium zostało zakończone. Równolegle prowadzone były badania historycznych warstw malarstwa architektury prezbiterium i nawy poprzecznej. Prace te, przyniosły pierwsze obszernie rozpoznanie warstw tynków i pierwotnej kolorystyki ścian i sklepienia z około 1367 roku. Odtworzona w oparciu o wyniki badań koncepcja kolorystyki, wykazała zaskakujące zestawienie i wielką różnorodność barw. Po powrocie średniowiecznych witraży na ich dawne miejsce – do okien prezbiterium - i stopniowym odtworzeniu pierwotnej kolorystyki architektury, budowla kościoła odzyska swój pierwotny, niepowtarzalny charakter. Liczymy na to, że zwiększy to jeszcze dotychczasowe zainteresowanie zwiedzających, przyciągając ich nawet znacznie więcej niż to odnotowano w ubiegłym roku. W roku 2003, kościół Najświętszej Panny Marii we Frankfurcie nad Odrą odwiedziło 89.000 osób. Do programu centrum społeczno-kulturalnego, które pomieści odbudowany budynek kościelny, należy również utworzenie punktu informacyjnego, modernizacja infrastruktury sanitarnej i ochrony przeciwpożarowej budynku, tak, aby mógł on być wykorzystywany jako kulis przyszłych imprez kulturalnych.

Drodzy mieszkańcy i goście Frankfurtu!

Odzyskanie średniowiecznych witraży zmobilizowało do dalszych działań wiele instytucji, specjalistów, gości, a przede wszystkim lokalną społeczność. Pozwoliło to nie tylko na rozpoczęcie prac konserwatorskich nad tymi kosztownymi szklanymi tablicami, ale też na realizację niezbędnych prac nad samą budowlą kościoła, przygotowujących instalację witraży. Tu szczególnie ponowne zasklepienie prezbiterium, które nada przestrzennych ram tej unikatowej Biblii obrazkowej. Podczas prac dokonano interesujących odkryć, które przerosły oczekiwania nawet samych specjalistów - przykładowo badania konserwatorskie pozwoliły na ustalenie pierwotnego pokrycia warstwą malarską, kolorystyki i wzornictwa żebier krzyżowych, filarów, ścian oraz sklepień.

Ponowne zasklepienie prezbiterium i obejścia wokół niego jest procesem realizowanym poza Frankfurtem nad Odrą jedynie w kościele Św. Mikołaja w Wismarze. Prace te wymagają szczególnych umiejętności, opanowania rzemiosła oraz dużego doświadczenia, które są niezbędne dla rozpoznania bardzo zróżnicowanego przebiegu żebier krzyżowych z XIV wieku oraz ich późniejszej rekonstrukcji. Moim osobistym powodem do dumy jest to, że te trudne, stanowiące wyzwanie prace restauracyjne mogą zostać wykonane przez firmy architektoniczne i budowlane oraz specjalistów w dziedzinie historii sztuki i ochrony zabytków z naszego regionu.

Niniejsza ulotka stanowi sprawozdanie z prac konserwatorskich i dostarcza informacji o aktualnym stanie ich zaawansowania oraz wynikach badań. Życzę Państwu przyjemnej lektury.

Pragnę jeszcze zaznaczyć, że dotychczasowe prace nad rekonstrukcją budowli były finansowane w znacznym zakresie ze środków Unii Europejskiej, Republiki Federalnej Niemiec oraz Landu Brandenburgii, jak również z budżetu miasta. Restauracja kosztownych witraży możliwa jest jedynie dzięki hojnemu wsparciu ze strony mieszkańców, firm, turystów i gości. Również ukończenie rozpoczętych prac w Kościele Najświętszej Marii Panny dzięki jest możliwe jedynie dalszemu wsparciu z Państwa strony.

Z wyrazami szacunku

Martin Patzelt
Nadburmistrz Miasta Frankfurtu nad Odrą

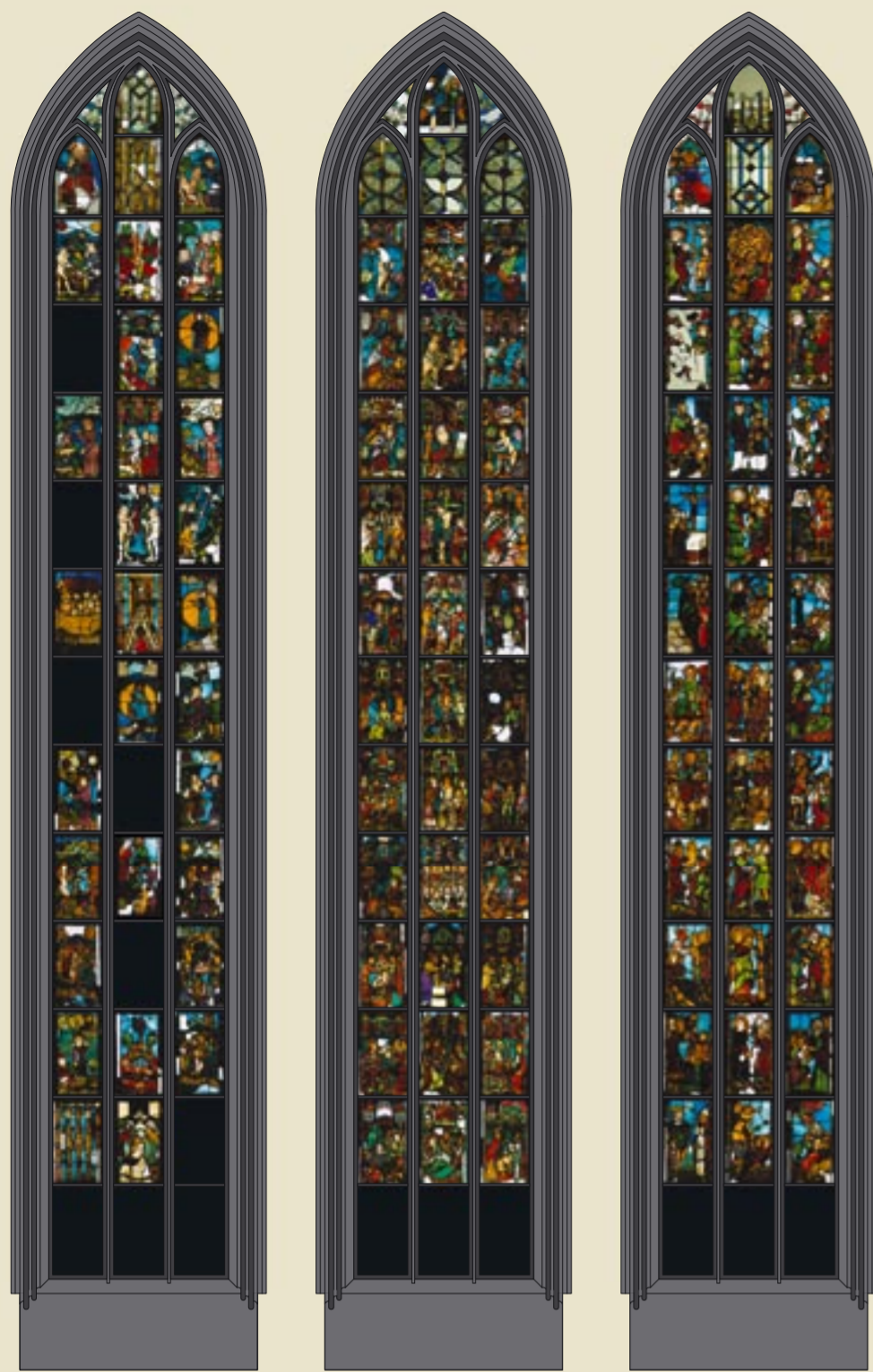
Prace konserwatorskie przy sklepieniu obejścia chóru (fot.: Winfried Mausolf)

Prace konserwatorskie przy filarach obejścia prezbiterium

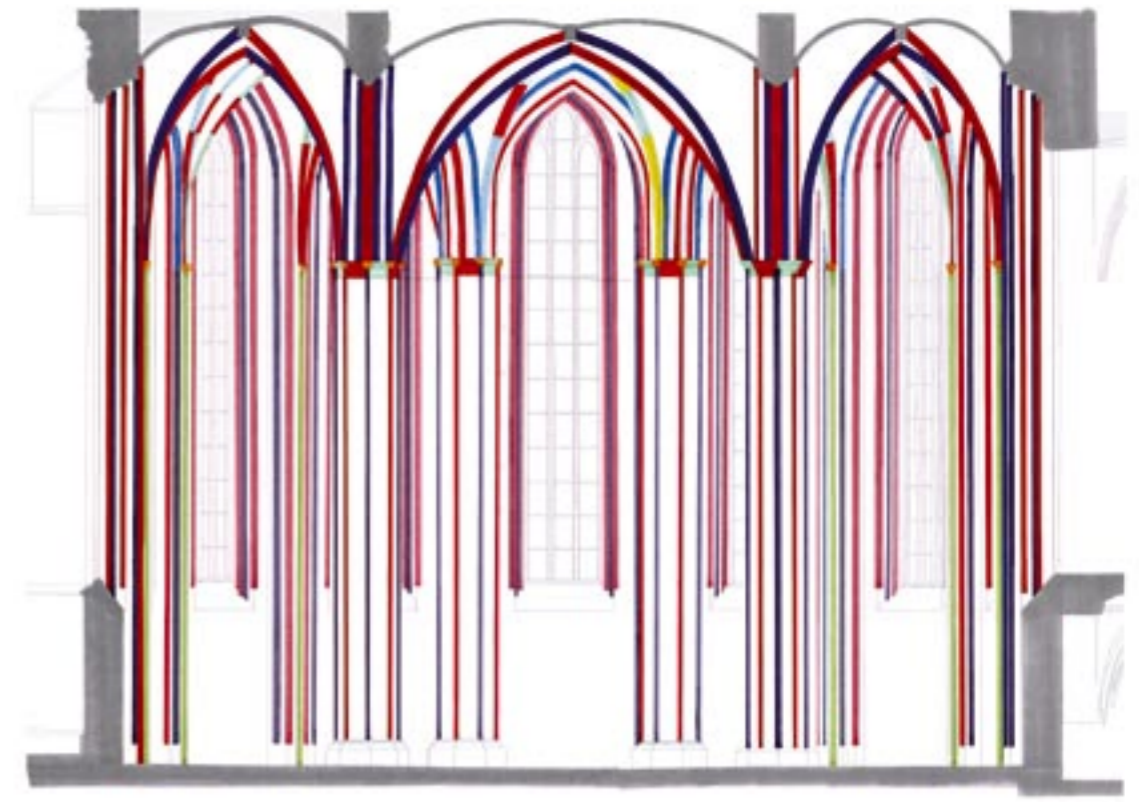
Konstrukcja pomocnicza dla odbudowy sklepień na górnym poziomie i rusztowania

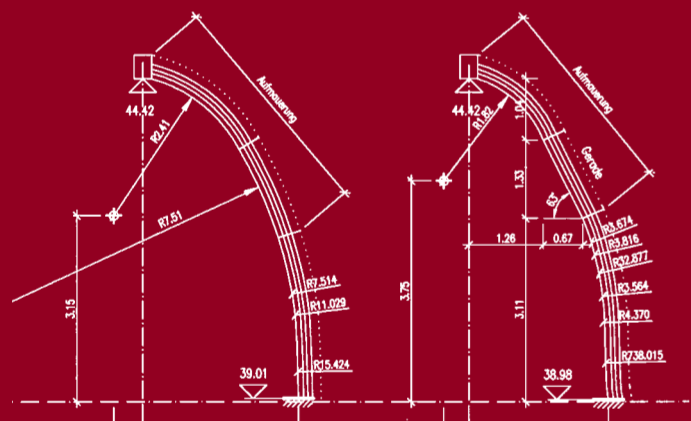
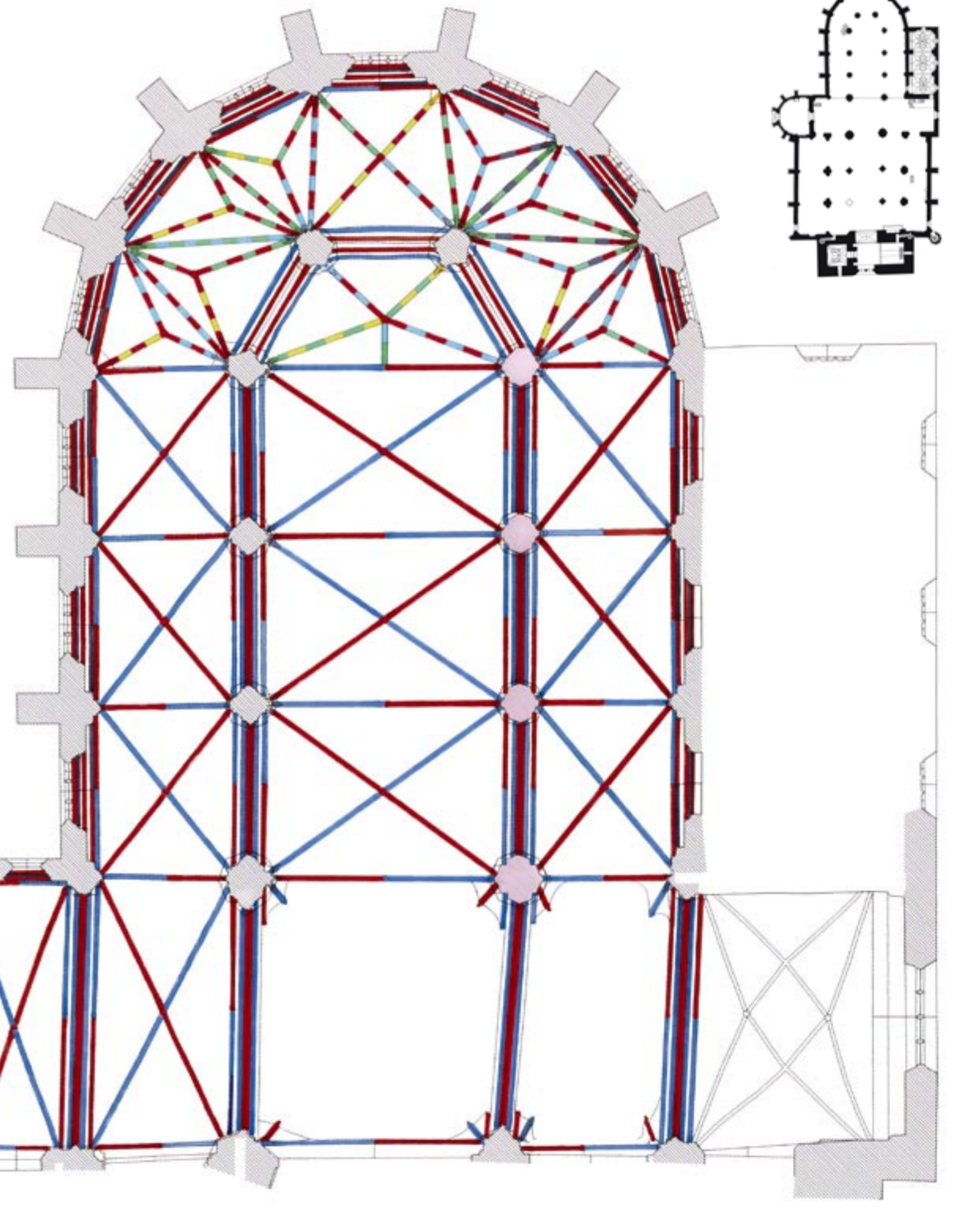
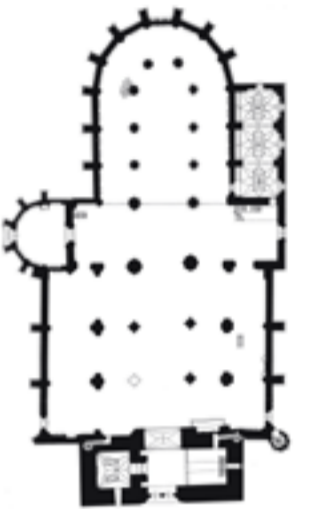
Przekrój pionowy
prezbiterium z obejściem

111 zachowanych kwadratów witrażowych
w trzech oknach prezbiterium

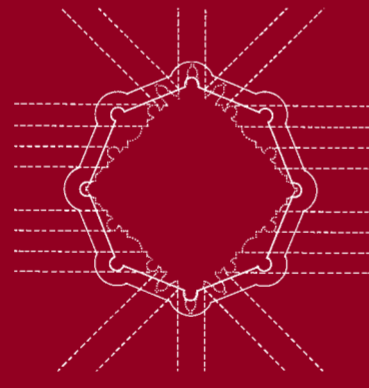
od lewej ku prawej:
Historia Stworzenia Świata n II
Cykl Chrystologiczny I
Motywy Antychrysta s II

Rzut sklepień z naniesioną
pierwotną kolorystyką

Konstrukcja żebier sklepiennych

Przekrój filara

Badania konserwatorskie średniowiecznej kolorystyki prezbiterium

Wyniki badań pozwoliły na stwierdzenie znacznego zróżnicowania kolorystyki między głównym korpusem prezbiterium i jego wielobocznym zamknięciem. W korpusie dominują na łukach arkad i sklepieniu kolory: czerwony, czarny i granatowy. Barwę granatu uzyskano poprzez zastosowanie czarnego podkładu (tzw. »veneda«), pozwalającego w średniowieczu przetwarzać niebieski pigment azurytowy. W zamknięciu prezbiterium, na żebrach sklepienia, występuje z kolei na przemian - zieleni malachitowa i błękit, a uzyskiwane tymi kolorami motywy, imitują formy ciosów kamiennych. Szczególną intensywność barw we wschodniej części prezbiterium, uzasadnia jej szczególna funkcja liturgiczna. Biel była z kolei dominującym kolorem ścian, zaś profile wnęk okiennych miały na przeman kolor czerwony, czarny i biały. Maswerki okienne były białe. Wydaje się przy tym, że kolorystyka sklepienia posiadała odpowiedniki w barwach wewnętrznych partii cokołowych ścian obwodowych, na co wskazywać mogą odkrytki warstw malarskich na filarach przyściennych, których motywy imitowały tkaniny i wykonane zostały na zielonym podkładzie.